

Stenålder i ploglagret

Vatten- och avloppsledning mellan Valla och Flen

Arkeologisk förundersökning

Objekt 3
Skalunda 2:1
Sköldinge socken
Katrineholms kommun
Södermanlands län
Södermanland

Caroline Strandberg

Stenålder i ploglagret

Vatten- och avloppsledning mellan Valla och Flen

Arkeologisk förundersökning

Objekt 3
Skalunda 2:1
Sköldinge socken
Katrineholm
Södermanlands län
Södermanland

Caroline Strandberg

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Karolina Karlsson och Caroline Strandberg sällar.
Undersökningsområdet sett från nordost. Foto: Henrik Runeson.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-547-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Målsättning, metod och genomförande.....	7
Undersökningsresultat.....	8
Undersökningsområdet	8
Lager och anläggningar.....	8
Fynd.....	9
Tolkning.....	12
Utvärdering	13
Referenser.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter.....	15
BILAGOR.....	16
Bilaga 1. Schakttabell.....	16
Bilaga 2. Ruttabel	17
Bilaga 3. Fyndtabell	18

Figur 1. Förundersökningens läge är markerad med en röd ring. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) genomförde under maj 2016 en arkeologisk förundersökning av en stenåldersboplats, benämnd Objekt 3, i samband med planeringen av en vatten- och avloppsledning mellan Valla och Flen. Boplatsen upptäcktes vid en arkeologisk utredning 2015 (Runeson 2016) och ligger i åkermark i en västsluttning omgiven av skogsmark. Platsen ligger på nivåer kring 40 meter över havet. Vid utredningen påträffades enstaka fynd av slagen kvarts i ytan av den plöjda åkern. I ploglagret framkom också enstaka fynd av kvarts i två av utredningsschaktet.

Förundersökningsområdet utgjordes av en fyra meter bred korridor centrerad kring det planerade vatten- och avloppsschaktet. Förundersökningen inleddes med en ytinventering av undersökningsområdet och dess omedelbara närhet. Vid ytinventeringen påträffades en måttlig mängd av slagen kvarts, en bit bränd lera samt en bit slagen flinta. Där fynd påträffats och på några strategiskt utvalda platser grävdes totalt åtta provrutor för hand. Fynd av slagen kvarts framkom i ploglagret i sju av rutorna. Inga fynd kunde dock konstateras i den underliggande leran.

Sammanlagt fem schakt med en yta av cirka 110 m² grävdes för att blotta undergrunden som huvudsakligen bestod av något siltig lera. Inga fynd gjordes på denna nivå, och inga anläggningar kunde noteras. En mindre yta finrensades inom det västligaste schaktet. Enbart en del av fornlämningen berördes av förundersökningen, fornlämningen kvarligger utanför förundersökningsområdet.

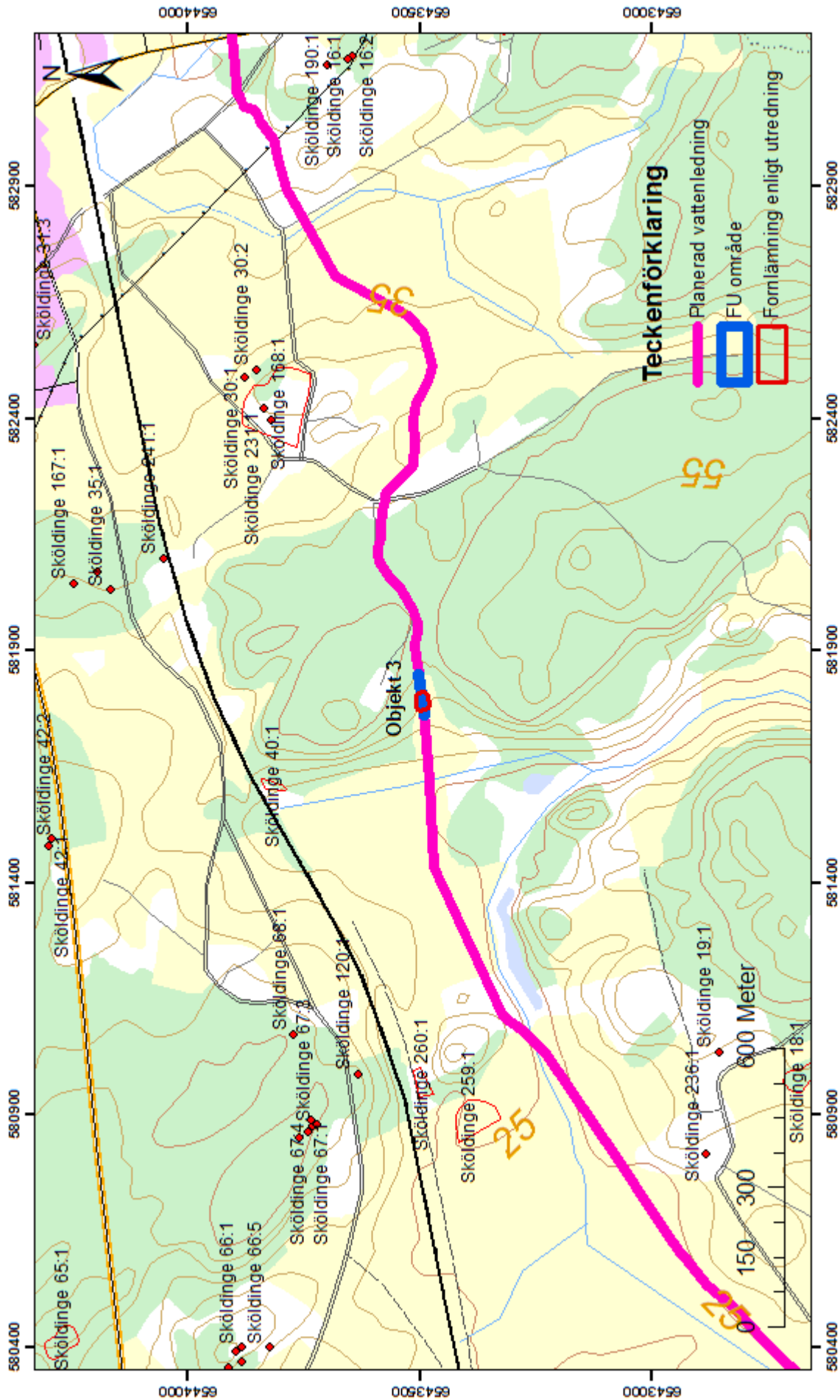
45 fynd samlades in. De ytinsamlade fynden låg på nivåer mellan 36,5 och 42 meter över havet, varav huvuddelen påträffades kring 38 och 39 meter över havet i undersökningsområdets västra, lägre belägna delar. Fornlämningens nivåer indikerar en datering till senmesolitikum.

Inledning

Då en vatten- och avloppsledning planeras att dras mellan Valla och Flen har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) under våren 2016 genomfört en arkeologisk förundersökning på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län. Förundersökningen bekostades av Sörmland Vatten & Avfall AB och berörde en fyra meter bred korridor med det planerade schaktet i centrum. Stenåldersboplatsen som omfattades gick under väntan på registrering i Fornminnesregistret under namnet som användes under utredningen: Objekt 3 (Runeson 2016). Förundersökningsområdet ytinventerades, rutgrävdes, maskinavbanades samt finrensades. Fältarbetet leddes av Henrik Runeson medan Caroline Strandberg ansvarade för rapporteringen.

Som en del i planeringen för dragningen av ledningen anlätade WSP Sverige AB år 2015 Arkeologiska Uppdragsverksamheten på Statens Historiska Museer för att utarbeta ett kulturhistoriskt planeringsunderlag (Nilsson 2015). Målet var att inom en 50 meter bred korridor göra en bedömning av konsekvenserna för kulturmiljö och fornlämningar och göra en riskbedömning. Placeringen av dragningen av vatten- och avloppsledningen planerades med hänsyn till resultaten i det kulturhistoriska planeringsunderlaget för att minimera projektets påverkan på kulturmiljö och fornlämningar.

Därefter genomfördes en arkeologisk utredning hösten 2015. Under utredningen

Figur 2. Förundersökningsområdet och den planerade vatten- och avloppsledningen markerade i det omgivande landskapet. Fornlämningar i området syns i rött, namngivna som i FMIS. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:12 000.

identifierades 14 boplatslägen varav endast Objekt 3, den här aktuella stenåldersboplatser, identifierades som en fornlämning (Runeson 2016).

Topografi och fornlämningsmiljö

Den planerade vatten- och avloppsledning sträcker sig mellan Nytorp cirka 1,5 kilometer väster om Valla till den västligaste delen av Flen. Sträckan är totalt 16 kilometer, men enbart en 90 meter lång sträcka berör fornlämningen Objekt 3.

Fornlämningen ligger på den södermanländska sjöplatåns norra del. Västerut dominerar slättlandskapet medan landskapet österut är småbrutet med skog, odlad mark och sjöar. Regionen uppvisar ett rikt fornlämningsbestånd: från stenåldersboplatser till gravar och gravfält från bronsålder till äldre järnålder. På höjder finns fornborgar. Yngre järnålderns gravfält anknyter till bebyggelselägen för denna tid och ända fram till idag.

Boplatser ligger i åkermark i en västsluttning omgiven av skogsmark, på nivåer kring 40 meter över havet.

Målsättning, metod och genomförande

Syftet med förundersökningen var att inom förundersökningsområdet fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, tidsställning, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet. Förundersökningen omfattade den del av fornlämningen Objekt 3 som berörs av exploateringen, det vill säga ett område på cirka 90 × 4 meter.

I fält ytinventerades undersökningsområdet och dess direkta närområde. De fynd som påträffades punktinmättes. Ytinventeringen försvårades något av växtligheten och ett tunt lager gödsel som spritts ut inte allt för långt innan förundersökningen påbörjades. Efter ytinventeringen följde rutgrävning. Åtta provrutor lades ut, dels där fynd påträffats och dels på andra strategiskt utvalda platser. Rutorna grävdes för hand ned genom ploglagret i ett stick, 0,15–0,35 meter djupt, och därefter 0,05 meter ner i undergrunden i ett andra stick.

Vidare schaktades en yta på totalt 110 m² fram, fördelat mellan fem schakt. Slutligen finrensades en mindre yta inom det västligaste schaktet. Totalt undersöktes fem schakt och åtta provrutor. Schakten fylldes efter genomförd förundersökning igen.

Schakten togs upp med maskin och grovrensades därefter vid behov. Den finrensade ytan rensades med skärslev. Provrutorna grävdes med hacka och materialet som togs upp sållades i den mån det var möjligt genom såll med maskstorlek på 4 millimeter. Resterande material finfördelades med sållen som hackbord.

Undersökningsresultat

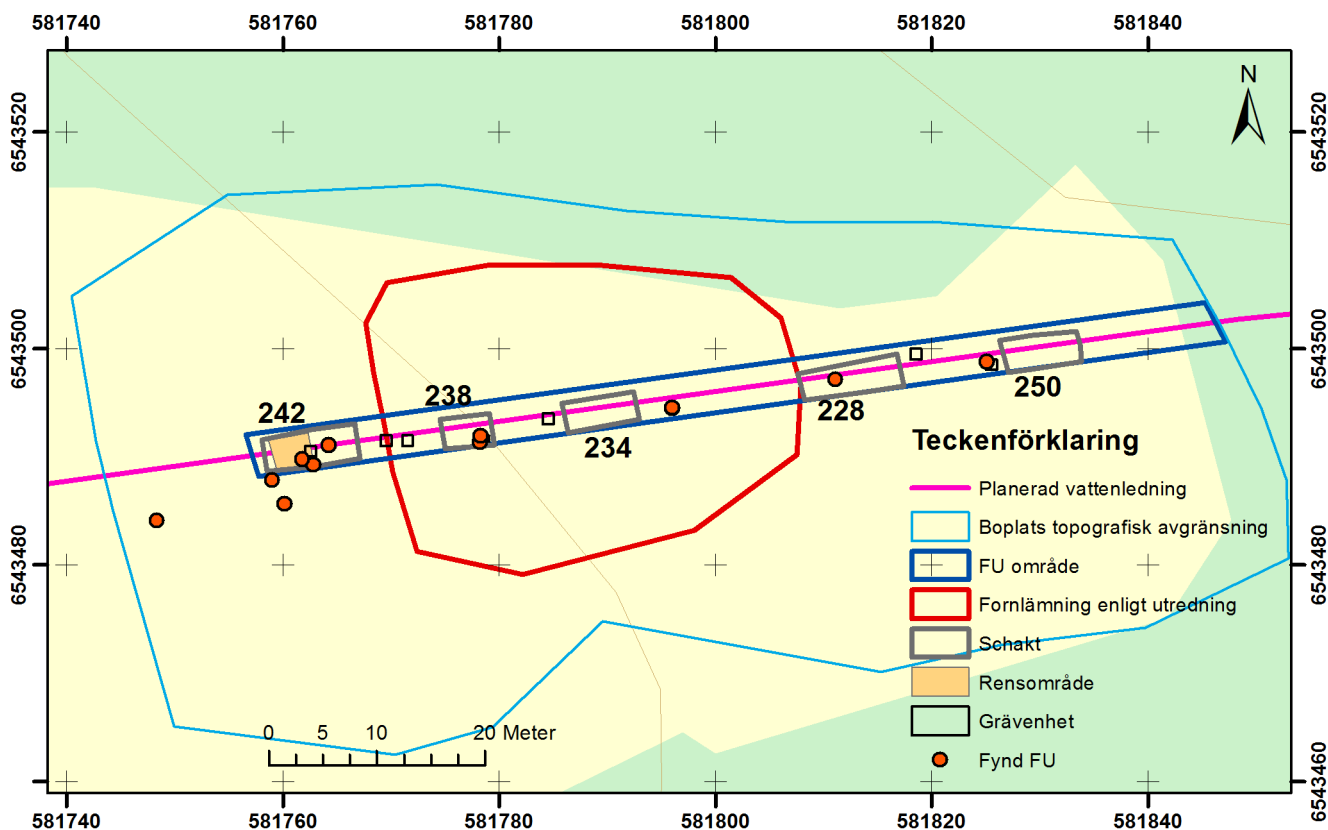
Undersökningsområdet

Förundersökningsområdet utgjordes av en fyra meter bred korridor genom stenåldersboplatsen Objekt 3, centrerad kring det planerade vatten- och avloppsschaktet. Boplatsen ligger i åkermark i en västsluttning omgiven av skogsmark. Under utredningen av Objekt 3 påträffades ett fåtal bitar slagen kvarts i samband med ytinventering och schaktning av ploglagret. Läget för stenåldersboplatsen uppskattades då till 35 × 25 meter, men då utan säker avgränsning (Runeson 2016).

Platsen ligger på nivåer kring 40 meter över havet och fynden skulle, om lokalen varit strandbunden, kunna dateras till cirka 5000 f. Kr. Läget är typiskt för södermanländska senmesolitiska stenålderslokaler (Gustafsson 2004), men den underliggande leran är däremot otypisk.

Lager och anläggningar

Ploglagrets tjocklek varierade inom förundersökningsområdet mellan 0,15–0,35 meter. I ploglagret påträffades nedvänd halm sporadiskt, och även recent material i form av bland annat rödgods och tegel. Under ploglagret framträdde gulgrå lera med ett mindre inslag av silt. Inga anläggningar eller fynd framkom i leran.

Figur 3. Plan över förundersökningen. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:700.

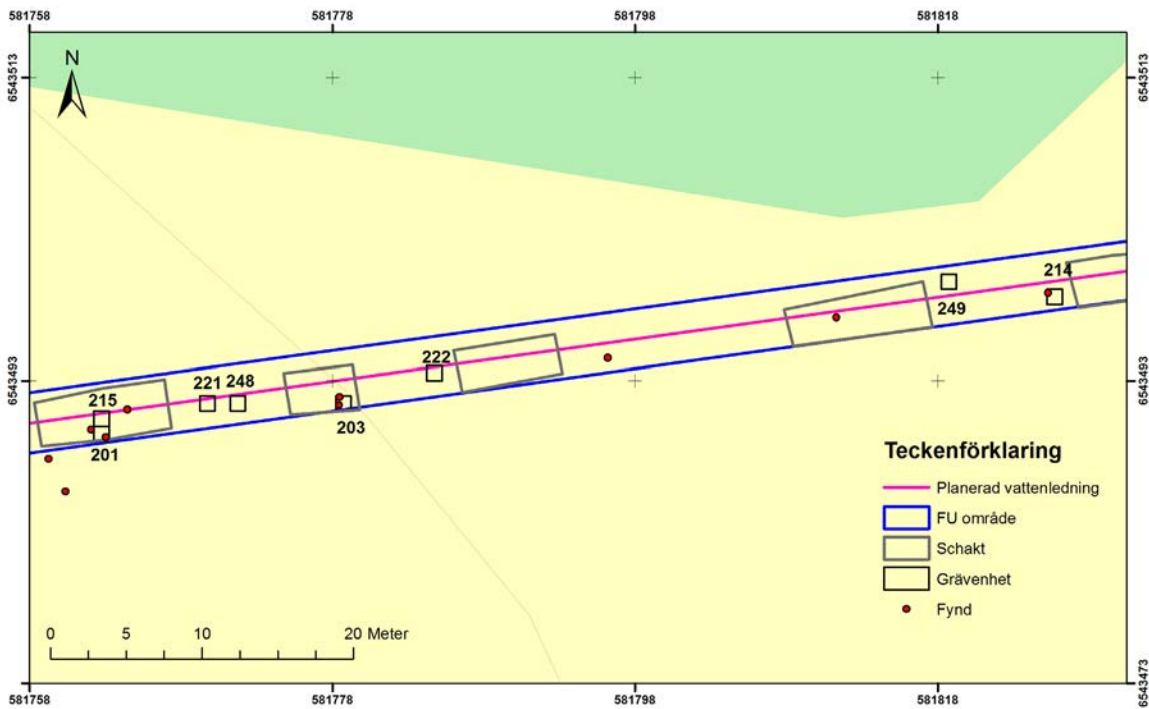

Figur 4. Schakt 234 i förgrunden med synlig undergrund. Foto från väster av Henrik Runeson.

Fynd

Fyndkategori	Antal	Vikt	Fyndkategori	Antal	Vikt
Bränd lera	1	2 g	Redskap, kvarts	1	28 g
Flinta, bearbetad	2	3 g	Kvarts, splitter	18	2 g
Kvarts, hela avslag	3	78 g	Slagg	1	13 g
Kvarts, övrigt bearbetat	20	162 g			

Tabell 1. Förenklad fyndtabell.

Figur 5. Rutornas placering. Skala 1:500.

Ruta, stick	Beskrivning
201, stick 1	Fyra fynd av slagen kvarts, samt ett fynd av äldre slagg.
201, stick 2	Undergrund. Fyndtomt.
203, stick 1	Fyra fynd av slagen kvarts.
203, stick 2	Undergrund. Fyndtomt.
214, stick 1	Ett fynd av kvartssplitter.
214, stick 2	Undergrund. Fyndtomt.
215, stick 1	Elva fynd av slagen kvarts, varav fem splitter.
215, stick 2	Undergrund. Fyndtomt.
221, stick 1	Fyndtomt.
221, stick 2	Undergrund. Fyndtomt.
222, stick 1	Elva fynd av slagen kvarts, varav sju splitter.
222, stick 2	Undergrund. Fyndtomt.
248, stick 1	Två fynd av slagen kvarts, varav ett splitter.
248, stick 2	Undergrund. Fyndtomt.
249, stick 1	Två fynd av slagen kvarts, varav ett splitter, samt ett fynd av slagen flinta.
249, stick 2	Undergrund. Fyndtomt.

Tabell 2. Översikt över fyndspridning i rutorna.

Vid den inledande ytinventeringen under förundersökningen påträffades en måttlig mängd fynd även öster och väster om den utbredning som uppskattades efter utredningen. I västlig riktning upp till 10 meter utanför det område som definierats som förundersökningsområde. Fynden framkom som tätast i väst och glesare åt öster.

Samtliga fynd påträffades i ploglagret. Varken vid schaktning, rensning eller rutgrävning i undergrunden framkom några tecken på mänsklig aktivitet under ploglagret. Det förefaller alltså som om boplatsen, åtminstone inom förundersökningsområdet, saknar orörda fyndförande lager.

Figur 6 En konkav skrapa, F26. Foto: Caroline Strandberg.

Figur 7. Exempel på fynden. Från höger till vänster över skalstocken: F5, F9, F4, F6 och F7. Nedanför skalstocken: F1, F12, F11 och F25. Foto: Caroline Strandberg.

Allt mesolitiskt material som påträffades samlades in, men även två yngre fynd, en bit slagg och en bit bränd lera. Dessa togs in då även de tolkas som förhistoriska. Med det moderna materialet i åtanke så studerades flintan noggrant med syftet att avgöra om det kan röra sig om eldslagningsflinta snarare än mesolitiskt material. Bearbetningens karaktär passar dock väl ihop med de mesolitiska fynden.

*Figur 8. Undersökningsområdet sett från öster. Bandet i bild går längs områdets södra kant.
Foto: Henrik Runeson.*

Tolkning

Resultaten av förundersökningen visar på att stenåldersboplatsen inom undersökningsområdet med stor sannolikhet kan dateras till senmesolitikum. Den underliggande leran sticker ut i jämförelse med andra samtida boplatser i Södermanland, som oftast påträffas på lätt-dränerade jordar som sand och morän (Gustafsson 2004). Fynden och det topografiska läget är typiska för mesolitiska boplatser i regionen. Skrapan och den importerade flintan framhäver att boplatsen är komplexare än vad som framkommit av utredningen. Den begränsade mängden fyndmaterial och avsaknaden av bevarade anläggningar gör det däremot omöjligt att fastställa boplatsens karaktär. Huruvida boplatsen varit en tillfälligt använd plats utnyttjad vid ett fåtal besök eller en lokal som brukats vid ett flertal tillfällen går inte att avgöra.

Då fynd påträffats utanför undersökningsområdet är fornlämningens utbredning inte fastställd och en del av fornlämningen kommer att kvarstå även efter ingreppet för vatten- och avloppsledning. Efter förundersökningen kan det konstateras att boplatsens utbredning är något större än vad som framgick efter utredningsgrävningen. Fornlämningens nya utbredning baseras på en kombination av det topografiska läget och förundersökningens resultat (se figur 3).

Utvärdering

Objekt 3 är ett tydligt exempel på hur hårt plöjning påverkar stenåldersboplatser. Boplatsen är väldigt skadad och allt som återstår är fyndmaterialet som återfinns i ploglagret. För att hitta liknande lokaler i åkermark måste ploglagret undersökas. Detta görs tydligt av vid vilka moment fynden hittades under denna förundersökning. Schaktningen gav ett fynd, medan rutgrävning och ytinventering gav samtliga övriga.

Fynd framkom även utanför det uppskattade förundersökningsområdet, men nivåskillnaderna i landskapet gör det dock sannolikt att boplatsens utbredning avgränsas strax väster om avgränsningen för det förundersökta området. Förundersökningsområdet har undersökts till stor del under utredning och förundersökning. Vidare undersökning inom området skulle därför ha låg potential att frambringa ytterligare kunskap om boplatsen. Om förundersökningen kan däremot sägas att vi trots begränsat fyndmaterial fått ytterligare resultat för att kunna tolka fornlämningen.

Förundersökningen har trots det begränsade fyndmaterialet bidragit till tolkningen av fornlämningens komplexitet. Fynd av flinta visar på ett vidsträckt senmesolitiskt kontaktnät. Kvantsskrapan med konkav egg tyder på hantverk i trä eller ben sannolikt har utförts på platsen.

Referenser

Kartmaterial

Lantmäteriets digitala terrängkarta, www.lantmateriet.se

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS), www.fmis.raa.se

Otryckta källor

Nilsson, P. 2015. Kulturhistoriskt planeringsunderlag. Ny VA-ledning mellan Flen och Katrineholm, Södermanlands län. Dnr 3.1.1-03254-2014 (RAÄ UV). PM 2015:1.

Litteratur

Runeson, H. 2015. Inför vattenledning mellan Valla och Flen. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2016:22. Västerås.

Gustafsson, P. 2004. Stenålder. I: (Cassel, Kerstin & Norberg, Lars. red) *Södermanlands län: vetenskapligt program*, Sörmlands museum. *Arkeologiska meddelanden 2004:02*. Nyköping.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	16033
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-302-2016, 2016-04-19
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Undersökningsperiod:	23–26 maj 2016
Personal:	Henrik Runeson (projektledare, arkeolog), Karolina Karlsson och Caroline Strandberg (arkeologer).
Landskap:	Södermanland
Län:	Södermanlands län
Kommun:	Katrineholm
Socken:	Sköldinge
Fastighet:	Skalunda 2:1
Fornlämning:	Objekt 3
Fastighetskartan:	65F4IS Sköldinge
Koordinater:	x 6543488, y 581758 (undersökningsområdets sydvästra hörn)
Koordinatsystem:	SWEREF99TM
Höjdsystem:	RH2000
Inmätningmetod:	GPS
Dokumentationshandlingar:	Förvaras hos ATA (åtta digitala fotografier)
Fynd:	Fynden F1–F26 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Storlek	Djup	Beskrivning
S228	11 × 3 m	0,25–0,45 m	Ploglagret var 0,20–0,35 meter djupt. Undergrunden bestod av gråbrun lerig silt med småsten och grus. Inga fynd i toppen av undergrunden. Ett större kvartsavslag i ploglagrets nedre del, i södra delen av schaktet.
S234	8 × 3 m	0,20–0,45 m	Ploglagret var 0,15–0,30 meter djupt. Grundast i söder. Siltig grågul lera i botten. Inga fynd.
S238	5 × 3 m	0,30–0,35 m	Ploglagret var 0,20–0,25 meter djupt och följt av grågul något siltig lera. Inga fynd.
S242	10 × 3 m	0,30–0,40 m	Ploglagret var 0,15–0,20 meter djupt och följdes av ljus gråbrun lera, möjligen något siltig. Inga fynd i toppen av undergrunden. Fynd i rutornas ploglager.
S250	7 × 3 m	0,30–0,35 m	Ploglagret var 0,15–0,25 meter djupt. Följt av ljusbrun siltig lera. Inga fynd i toppen av undergrunden. Strax öster om ruta med fynd i åkerytan.

Bilaga 2. Ruttabell

Ruta	Stick	Grävenhet	Storlek	Djup	Beskrivning
201	1	G201	1 × 1 m	0,15–0,20 m	Utlagd p.g.a. ytinventeringsfynd. Ploglager innehållandes slagen kvarts.
201	2	G220	1 × 1 m	0,05 m	Gulgrå hård seg lera med visst inslag av silt, enstaka stenar. Fyndtomt.
203	1	G203	1 × 1 m	0,20 m	Brun något lucker lera. Fynd av kvarts samt recent material som: tegel, glas, rödgods och fajans.
203	2	G223	1 × 1 m	0,05 m	Tjock, kompakt, väldigt hård mörkbrun lera. Fyndtomt.
214	1	G214	1 × 1 m	0,15–0,30 m	Hårt packad p.g.a. ett hjulspår som går rakt över grävenheten. Gråbrunt ploglager innehållandes ett 20-tal mindre stenar. Utlagd p.g.a. ytinventeringsfynd. Innehöll ett ytterligare fynd.
214	2	G227	1 × 1 m	0,05 m	Grågul lera. Fyndtomt.
215	1	G215	1 × 1 m	0,25–0,30 m	Ploglager bestående av brungrå matjord som övergår i gulgrå siltig lera med inslag av ren blålera. Innehöll enstaka stenar. Mot botten fanns ett lager av nedvänd halm. Fynden framkom främst i mitten av västra sidan.
215	2	G224	1 × 1 m	0,05 m	Fuktig blågrå lera. Fyndtomt.
221	1	G221	1 × 1 m	0,20–0,24 m	Tjock omrörd matjord bestående av brun lera. Fyndtomt.
221	2	G226	1 × 1 m	0,05 m	Tjock blågrå brun lera, kompakt med inslag av trä/gräs (från tidigare odling). Fyndtomt.
222	1	G222	1 × 1 m	0,22–0,25 m	Tjock lera som är omrörd matjord. Kompakt men något lucker. Enstaka recenta fynd: glas, rödgods och fajans. Flera fynd av slagen kvarts.
222	2	G257	1 × 1 m	0,05 m	Ljus gulgrå mycket hård lera. Fyndtomt.
248	1	G248	1 × 1 m	0,22–0,30 m	Ploglager som innehåll slagen kvarts. Följs av brungul något siltig lera.
248	2	G266	1 × 1 m	0,05 m	Brungul något siltig lera. Fyndtomt.
249	1	G249	1 × 1 m	0,25 m	Ploglager med nedvänd halm i botten. Fynd av bränd flinta samt kvarts. Materialet var hårt packat och innehöll drygt 20 stenar <0,05 meter stora.
249	2	G265	1 × 1 m	0,05 m	Hårt packad gul lera. Fyndtomt.

Bilaga 3. Fyndtabell

Fyndnr.	Material	Sakord	Antal	Vikt (g)	Fyndomständighet	Grävenhet	X	Y	Z
1	Slagg	Slagg	1	13	Grävenhet	201, stick 1	6543490	581762,5	38,24
2	Kvarts	Splitter	1	0	Grävenhet	201, stick 1	6543490	581762,5	38,24
3	Kvarts	Bearbetat	3	9	Grävenhet	201, stick 1	6543490	581762,5	38,24
4	Kvarts	Bearbetat	1	4	Ytfynd		6543489	581762,8	38,29
5	Kvarts	Bearbetat	4	3	Grävenhet	203, stick 1	6543492	581778,5	39,62
6	Kvarts	Splitter	1	0	Ytfynd		6543491	581778,2	39,60
7	Kvarts	Splitter	1	0	Ytfynd		6543492	581778,2	39,66
8	Kvarts	Bearbetat	1	6	Ytfynd		6543491	581764,2	38,55
9	Kvarts	Avslag	1	8	Ytfynd		6543484	581748,3	36,53
10	Kvarts	Bearbetat	1	4	Ytfynd		6543488	581759	37,83
11	Flinta	Bearbetat	1	2	Ytfynd		6543486	581760,1	37,85
12	Bränd lera	Bränd lera	1	2	Ytfynd		6543492	581778,9	40,71
13	Kvarts	Bearbetat	1	1	Ytfynd		6543499	581825,1	42,28
14	Kvarts	Splitter	1	0	Grävenhet	214, stick 1	6543499	581825,5	42,25
15	Kvarts	Splitter	5	1	Grävenhet	215, stick 1	6543491	581762,5	38,35
16	Kvarts	Avslag	1	12	Grävenhet	215, stick 1	6543491	581762,5	38,35
17	Kvarts	Bearbetat	4	101	Grävenhet	215, stick 1	6543491	581762,5	38,35
18	Kvarts	Splitter	7	1	Grävenhet	222, stick 1	6543494	581784,5	40,13
19	Kvarts	Bearbetat	2	2	Grävenhet	222, stick 1	6543494	581784,5	40,13
20	Kvarts	Avslag	1	58	Schaktfynd		6543497	581811,1	41,29
21	Kvarts	Splitter	1	0	Grävenhet	248, stick 1	6543492	581771,5	39,11
22	Kvarts	Bearbetat	1	3	Grävenhet	248, stick 1	6543492	581771,5	39,11
23	Kvarts	Bearbetat	1	1	Grävenhet	249, stick 1	6543500	581818,5	42,18
24	Kvarts	Splitter	1	0	Grävenhet	249, stick 1	6543500	581818,5	42,18
25	Flinta	Bearbetat	1	1	Grävenhet	249, stick 1	6543500	581818,5	42,18
26	Kvarts	Redskap	1	28	Grävenhet	215, stick 1	6543491	581762,5	38,35